

ІСТОРІЯ ТА МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

УДК 327:321.01

ТРАНСФОРМАЦІЯ РОЛІ НАТО В СУЧАСНІЙ СИСТЕМІ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ

А. О. Анісов, М. І. Прихненко

Анотація. У даній статті розглядається проблематика новітніх загроз для сучасного світу. Зокрема, висвітлюється процес усвідомлення НАТО своєї ролі, як організації, що покликана зберегти систему міжнародної безпеки. Окреслюються наслідки трансформації, у результаті яких альянс взяв на себе відповідальність протидіяти новим небезпекам, котрі в будь-який момент можуть обрушитися не лише на Євроатлантичний простір, а й на весь світ.

Ключові слова: НАТО, нові загрози, гібридна війна, інформаційна війна, тероризм.

Сучасний устрій часто відрізняється від укладу попередніх століть. Не є винятковою і сфера міжнародних відносин – в умовах глобалізації та стрімкого розвитку цифрових технологій ми неодноразово зіштовхуємося зі змінами на світовій політичній арені, що виражаються новими способами взаємодії її суб'єктів. Під час таких взаємозв'язків міжнародні актори неодноразово можуть зіштовхуватися з різними загрозами, особливо, якщо це стосується взаємодії представників різних центрів сили. Тому, в умовах мінливого світового устрою, є вкрай важливим звертати увагу на можливість виникнення нових загроз, що цілком природньо можуть з'явитися в середовищі, яке, у свою чергу, також постійно зазнає змін. Враховуючи історичний фактор, трансформація формату зв'язку для відносин між державами не є критичним явищем, однак далеко не в усіх сферах.

Заглиблюючись у сферу природи глобальних конфліктів та їх подальшого перебігу ми зіштовхуємося з появою докорінно нових явищ. Результат, до якого можуть призвести останні, залишається дискусійним, оскільки дані способи боротьби в активному застосуванні знаходяться не надто тривалий час, а тому поки аналізу піддаються лише окремі випадки. Наразі йдеться про такі нові види міждержавної взаємодії як гібридні та інформаційні війни. Перша за своєю природою не існує без останньої, у той час як виключно інформаційна війна має місце бути як самостійна одиниця.

Для кращого розуміння розглянемо дефініції поданих вище понять. Гібридна війна виступає комбінацією військових елементів і масового впливу на суспільство засобами пропаганди та дезінформації [1]. Американський підполковник Даніель Ласіка описує гібридну війну як злиття різних методів і теорій війни шляхом її ведення на різних рівнях та в різних сферах, поєднуючи одночасно багатьох дійових осіб, розкиданих у часі і просторі задля досягнення основної воєнної цілі [2, с. 3]. У повній мірі явище гібридної війни варто розуміти як сукупність класичних воєнних заходів разом із застосування інформаційної зброї та проявами тероризму. Інформаційна ж війна є викладенням наявної інформації у спосіб, що здатний сформувати необхідну громадську думку. Вона ототожнюється з поняттям психологічної війни, іноді застосовується навіть таке інтегроване поняття як «інформаційно-психологічна війна». У такому контексті це явище подається як «...сукупність форм, методів та засобів впливу на людей із метою зміни їх психологічних характеристик, а також групових норм, масових настроїв, суспільної свідомості в цілому в бажаному напрямку» [3, с. 96]. У рамках того ж дефініціювання інформаційні війни також піддають класифікації, поділяючи на конструктивні та деструктивні. Перший різновид спрямований на посилення різних складових частин суспільства, зокрема політичної, психологічної, ідеологічної тощо. У той час як другий

вживається для створення дестабілізованої ситуації при подальшій підтримці окремих центрів цієї дестабілізації [3, с. 96].

При цьому, якщо конструктивізм в інформаційній боротьбі може виступати просто інструментом політичного впливу провладних структур, то деструктивний вияв цього явища якраз таки і виступає невід'ємним елементом будь-якої гібридної війни, що робить його ще більш загрозливим як для окремих держав, так і для міжнародної безпеки в цілому.

Обидва вищезазначені явища можуть значною мірою впливати на безпосередньо міжнародні відносини не менше, ніж тероризм. У середовищі з високим проникненням інформаційних інструментів ворожого суб'єкта вкрай важким для реципієнтів інформації в особі пересічних громадян є отримання достеменно перевіреної інформації та реальних фактів. Особливо це майже неможливо зробити в умовах, коли переважна більшість медіа ресурсів на тій території також контролюються іншою стороною, що явно не є зацікавленою в доставці якісних матеріалів.

Власне, сенс обох явищ полягає у реалізації різновекторних підходів, проте на практиці вони, як правило, застосовуються спільно. Дані нові формації протистояння в сучасності і розглядаються в якості нової світової загрози.

За останні шість років стосовно гібридної війни в нас вибудувався асоціативний ланцюг переважно в контексті подій на Сході України. Але практика реалізації такого явища жодним чином не була зосереджена виключно на території нашої держави. На хвилях новітнього розвитку відносин міждержавного характеру гібридна війна постає одним із основних інструментів сучасного протистояння, що виникло на заміну стану холодної війни [3, 16]. Наразі серйозно занепокоєною є Євроатлантична спільнота, яка у своє чергу намагається віднайти шляхи протидії новій загрозі. Країни-члени НАТО, численна кількість яких є членами Європейського Союзу стабільно продовжують вбачати пріоритетність у збереженні таких ключових європейських цінностей, як мир і стабільність, шукаючи рішення у продовженні зміцнення колективної безпеки [4, 36].

У таких умовах пріоритетним завданням залишається визначити роль НАТО в межах сучасної системи міжнародної безпеки, як організації, що фактично взяла на себе відповідальність створювати та впроваджувати механізми протидії новим викликам. Враховуючи ці аспекти, Північноатлантичний альянс не може залишатися осторонь осередків нових загроз, натомість, повинен забезпечувати комплексну оцінку наявних обставин і, окрім пропозицій щодо врегулювання проблемних ситуацій, брати активну участь в їх реалізації, власноруч даючи відсіч гібридним небезпекам.

До основних визначальних складових гібридної війни належить тероризм, ключовим фактором якого є несанкціоноване насилля [5]. Різновиду агресії такого характеру, на відміну від класичних бойових дій, з боку міжнародного права не надано жодного обмеженнями, а акти діяльності, як правило, є непередбачуваним. Свого часу на США значною мірою вплинув інцидент 11-го березня 2001 року. Таким способом фактично показують, що ретельно спланований терористичний акт може завдати значущого удару навіть по наддержаві. Це змушує серйозно турбуватися і європейську спільноту, сумарний військовий потенціал якої хоч і є другим у світі за потужністю, проте, усе таки, після США.

На цьому, однак, перелік новітніх загроз не закінчується. За клопотанням Європарламенту останнім часом все більше постає ризик безпеки у кіберпросторі. У 2013 році Європейська комісія офіційно затвердила підхід, що поширює на кіберпростір існуючі закони, прирівнюючи його до суші, моря, повітря та космосу [4, 36]. Реалізація інфраструктури кібербезпеки є досить масштабним процесом, враховуючи, що сама варіативність завдання шкоди в цифровій галузі є дуже широкою. Сюди можна віднести як звичайну кібератаку без використання фізичної сили, так і використання гібридних технологій, що дозволяють залучати безпілотників до місць бойових дій [4, 11].

За обставин поточного різноманіття сучасного виду загроз перед НАТО, як безпековою організацією, постає важливе завдання визначення своєї нової місії на міжнародній арені. Відтак, за даними офіційного веб-сайту НАТО, мета організації

полягає в гарантуванні свободи та безпеки своїх членів політичними та військовими засобами. До політичних відноситься пропагування демократичних цінностей та надання можливості членам консультуватися й співпрацювати з питань оборони та безпеки, щоб вирішувати проблеми, вибудовувати довіру і, зрештою, запобігати конфліктам. У рамках військових засобів НАТО прагне мирного вирішення суперечок. Якщо дипломатичні зусилля зазнають невдач, організація має повноваження проводити військові операції з управління кризовими ситуаціями. Вони провадяться відповідно до пункту колективного захисту установчого договору НАТО – Статті 5 Вашингтонського договору, або за мандатом Організації Об'єднаних Націй, окремо чи у кооперації з іншими країнами та міжнародними організаціями [6].

Відносини між північноамериканськими та європейськими членами Альянсу виступають основою НАТО [7]. На всіх етапах існування та розвитку організації справжніми світовими осередками демократії виступали Сполучені Штати та країни Європи, а тому, для втілення їхньої спільної цілі у вигляді розповсюдження ідеї демократичного устрою, вкрай важливим було зберегти насамперед рівновагу всередині блоку на навчитися координувати роботу організації попри можливі політичні розбіжності.

Хоч у документах Альянсу діяльність передбачає застосування двох засобів із моменту заснування, однак, в силу наявної тоді тотальної конфронтації, усе ж таки більшої мірою переважав військовий характер організації. Після офіційного закінчення «холодної війни» організація змогла спрямувати свою політику на досягнення статутного балансу, шляхом комбінування військових та дипломатичних аспектів у ході свого функціонування. Так у 1991 році НАТО було налагоджено зв'язок із колишніми сторонами Варшавського договору (комуністичного військового альянсу, створеного Радянським Союзом у 1955 році на протидію НАТО). У 1999 році уже колишні члени Варшавського договору (Угорщина, Польща та Чехія) стали обмеженими партнерами НАТО в якості членів Ради Росія-НАТО. Ще сім країн (Естонія, Латвія, Литва, Словенія, Болгарія, Румунія та Словаччина) були офіційно прийняті до складу НАТО у квітні 2004 року [7].

Із часом свого існування Альянс посилювався і зміцнив зв'язки між його членами, постійно посилюючи до цього їхній інтерес. Сам же договір виступив моделлю для інших колективних угод з питань безпеки.

У той же час діяльність НАТО вже не обмежується лише Європою. З 1990-1991 років Альянс поступово збільшував зв'язок з іншими країнами. Він допоміг ООН шляхом направлення миротворчих сил та миротворчих операцій. Перша співпраця з ООН відбулася в Югославії у 1992 році. Після цього вона розпочала миротворчу діяльність поза Європою, направляючи війська до Іраку, Афганістану, Судану, Косово та інших держав [8].

Згодом НАТО довелося вдатися до розширення своєї ролі, аби включитися у війну з тероризмом на міжнародному рівні після теракту 11 вересня 2001 року на світовий торговий центр, який розцінювався як напад на Сполучені Штати [8].

До щоденної діяльності відносяться постійні консультації країн-членів та ухвалення рішень щодо питань безпеки на всіх рівнях та в різних сферах. «Рішення НАТО» – це вираження спільної волі всіх 30 країн-членів, з урахуванням того, що всі рішення, за визначенням офіційних ресурсів організації, приймаються консенсусом [6]. Ще, у рамках планових засідань, сотні посадовців, а також цивільні та військові експерти щодня приходять до штаб-квартири НАТО заради стратегічного обігу інформацією, обміну ідеями та допомоги в процесі підготовки результату вирішення того чи іншого питання, у разі такої необхідності в межах співробітництва з національними делегаціями та персоналом штабу НАТО.

До партнерства на уже більш масштабному рівні залучені також 40 держав, які не є членами НАТО, однак реалізують діяльність у сфері співробітництва з широкого кола політичних аспектів та питань безпеки. Такі країни беруть участь у веденні діалогу та практичній співпраці з Альянсом і значно сприяють операціям та місіям під керівництвом організації [6]. Проте, країни-партнери не мають тих же повноважень в ухваленні рішень, як країни-члени. До кола партнерів відноситься і Україна.

У ході аналізу інформації з офіційних ресурсів можна помітити, що сам Альянс жодного разу відверто не вказує на свою спрямованість щодо боротьби із конкретними загрозами сьогодення як тероризм та решта глобальних явищ. У статуті організації увага привертається до максимально мирного вирішення будь-яких проблем, за наявності такої можливості (Стаття 1) та необхідності постійного консультування членів за потенційного виникнення загрози їхній територіальній чи політичній безпеці (Стаття 4) [9]. Тим не менш, у розділі тем офіційного веб-сайту НАТО розташовується інформативна онлайн сторінка, присвячена протидії тероризму [10]. У такий спосіб, фактична діяльність Альянсу і, відповідно, його роль в рамках сучасної системи міжнародної безпеки швидше за все витікають саме з положення про прагнення встановлення та збереження миру, постаючи саме в якості наслідку.

Такими ж способами альянс намагається вживати заходів щодо сторін, які порушили укладені з ними угоди, використовуючи різного роду важелі впливу. Так, наприклад, 2-го серпня 2019 року було оголошено заяву Північноатлантичної ради щодо чергового порушення Російською Федерацією угоди із США про обмеження використання ракет середньої та малої дальності. У зв'язку із дотриманням Сполученими Штатами цієї угоди зі своєї сторони, останні вирішили в односторонньому порядку розірвати угоду з причини постійного порушення її положень Росією. НАТО ж у свою чергу підтримала рішення США та розпочала розробку пакету мір, яких в майбутньому можна було б вжити стосовно РФ. Зокрема, було погоджено алгоритм процесу протидії сил Альянсу у разі виникнення агресії [11].

Значним інструментом піднесення організації виступає план зі збільшення рівня фінансування. Країни-члени НАТО планують довести витрати на оборону до 2 % від ВВП до 2024 року.

Іншим засобом збереження НАТО й досі виступає політика розширення, що сьогодні виражається в межах програми східного партнерства. Якщо ж у період холодної війни країнам демократичного спрямування доводилося закріплювати наявність буферної зони, через тогочасну загрозу під виглядом активних бойових дій, то на сьогодні для Заходу партнерство з країнами Східної Європи є важливим з урахуванням потенційно можливого дипломатичного впливу на світову політику. У межах програми і відбувається взаємодія НАТО з Україною, яка до того ж виступає одним із стратегічних партнерів США поза НАТО. Організація Північноатлантичного договору регулярно надає всебічну дипломатичну підтримку Україні, очікуючи, у свою чергу, впровадженням з боку останньої необхідних реформ для наближення до європейських стандартів, що є неодмінно важливим для Заходу [12]. Статут НАТО не передбачає надання військової допомоги державам, що не є частиною Альянсу, тому НАТО надає Україні дипломатичну та фінансову підтримку, а також допомогу в таких сферах, як медична реабілітація, командування, управління, логістика та координування ЗСУ на всіх етапах реформ [13].

Таким чином, сучасний стан міжнародних відносин доводить актуалізацію новітніх проблем у вигляді гібридної загрози, інформаційної війни та безпеки у кіберпросторі. Із цього приводу публікуються офіційні документи країн-членів НАТО, які можуть розкрити позицію Альянсу та показати серйозне занепокоєння з приводу власної безпеки. Це стає приводом для розробки заходів попередження загроз та посилення власне військового потенціалу для можливості протистояння у разі необхідності. За останніх подій Україна перебуває в епіцентрі гібридного протистояння сучасності, що надає проблемам такого характеру особливої актуальності для нашої держави. Однак, у рамках співпраці Захід докладає зусиль задля надання різновекторної підтримки щодо забезпечення та розвитку демократичного порядку на теренах партнерського простору євроатлантичних країн.

Аннотация. В данной статье рассматривается проблематика новейших угроз современного мира. В частности, освещается процесс осознания НАТО своей роли, как организации, которая призвана сохранить систему международной безопасности. Определяются последствия трансформации, в результате которых альянс взял на себя ответственность противодействовать новым опасностям, которые в любой момент могут обрушиться не только на Евроатлантическое пространство, но и на весь мир.

Ключевые слова: НАТО, новые угрозы, гибридная война, информационная война, терроризм.

Abstract. This article examines the latest threats to the modern world. In particular, it highlights the process of recognizing NATO's role as an organization committed to maintain the international security system. The

consequences of the transformation are outlined. As a result of this process the Alliance has taken on the responsibility of countering new threats that can hit not only the Euro-Atlantic area but the entire world at any time.

Key words: NATO, new threats, hybrid war, information war, terrorism.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Варкентин А. «Гібридна війна» – нова угроза или пропагандистский трюк? *Німецька хвиля*. URL: <https://www.dw.com/ru/гибридная-война-новая-угроза-или-пропагандистский-трюк/a-18278421> (дата звернення: 03.04.2020).
2. Mair J., Packham C. NATO needs to address China's rise, says Stoltenberg. Reuters. URL: <https://www.reuters.com/article/us-australia-nato/nato-needs-to-address-chinas-rise-says-stoltenberg-idUSKCN1UX0YX> (Last accessed: 30.04.2020).
3. Місько В. Світова гібридна війна: український фронт: монографія / за заг. ред. В. П. Горбуліна, Харків: Фоліо, 2017. 496 с.
4. Trimintzios P. Cybersecurity in the EU Common Security and Defence Policy (CSDP): Challenges and risks for the EU. *Brussels: Scientific Foresight Unit (STOA), European Parliamentary Research Service, European Parliament (2017)*.
5. Фітьо А. Що таке «гібридна війна» і чи можливий в Україні радіоактивний тероризм? *Гал-Інфо*. URL: https://galinfo.com.ua/articles/shcho_take_gibrydna_viyina_i_chy_mozhlyvyu_v_ukraini_radioaktyvnyy_teroryzm_176600.html (дата звернення: 03.04.2020).
6. Who is NATO? NATO's official Website. URL: <https://www.nato.int/nato-welcome/index.html> (Last accessed: 30.04.2020).
7. Role of North Atlantic Treaty Organization. LawTeacher, 2013. URL: <https://www.lawteacher.net/free-law-essays/international-law/role-of-north-atlantic-treaty-organization-international-law-essay.php> (Last accessed: 30.04.2020).
8. Operations and missions: past and present. NATO's official Website. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/topics_52060.htm?selectedLocale=en (Last accessed: 30.04.2020).
9. Official text: The North Atlantic Treaty, Washington D.C. – 4 April 1949. NATO's official website. URL: https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_17120.htm (Last accessed: 30.04.2020).
10. Countering Terrorism. Topics. NATO's official website. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_77646.htm (Last accessed: 30.04.2020).
11. Statement by the North Atlantic Council on the Intermediate-Range Nuclear Forces Treaty. *NATO: Official Texts*. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_168164.htm?selectedLocale=en (Last accessed: 03.04.2020).
12. Statement of the NATO-Ukraine Commission. *NATO: Official Texts*. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/official_texts_170408.htm?selectedLocale=en (Last accessed: 03.04.2020).
13. Степанюк О. Рівень підтримки НАТО України за останні роки безпрецедентний. *АрміяІнформ*. URL: <https://armyinform.com.ua/2019/09/riven-pidtrymky-nato-ukrayiny-za-ostanni-roky-bezpreczedentnyj/> (дата звернення: 03.04.2020).

УДК:327:341.71(477+438)

ПОТЕНЦІАЛ «ДИПЛОМАТІЇ МІСТА» В УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКИХ ВІДНОСИНАХ: МЕХАНІЗМИ ТА ФОРМИ РЕАЛІЗАЦІЇ

І. Р. Бабій, І. В. Богінська

Анотація: У даному дослідженні з'ясовано роль та потенціал застосування «дипломатії міста», як одного з механізмів «м'якої сили», для налагодження партнерської взаємодії між польськими та українськими муніципальними центрами й разом з цим для покращення відносин між Україною та Польщею. Стосунки між якими хоча й характеризуються відсутністю конфронтаційності, тим не менш не позбавлені проблем, особливо через різні інтерпретації спільного історичного минулого. Саме тому було визначено спектр інструментів, котрі можуть застосовувати міста для створення привабливості та порозуміння культур, зокрема через використання мистецьких форм на даному етапі міжміських відносин. Специфіку дипломатії польських та українських міст досліджено на основі порівняльного методу.

Ключові слова: «дипломатія міста», міста-побратими, Польща, Україна, культура.

Однією з характерних ознак дипломатії ХХІ ст. є її демократизація. Завдяки глобалізаційним тенденціям, розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, урізноманітненню майданчиків для взаємодії на міжнародному рівні, традиційна